

Skolforskningspodden avsnitt 35: Att begripliggöra historien

INFORÖST 1: [00:00:04]: Välkommen till Skolforskningspodden. Dagens avsnitt handlar om undervisning i historia. Vi tar avstamp i den systematiska forskningssammanställningen *Historisk förståelse* och diskuterar hur viktigt det är att eleverna kan sätta faktakunskaper i ett sammanhang och hur man kan använda historiska frågor i undervisningen. Vi pratar också om aktörer och strukturer, historiska källor och vikten av att vara medveten om att det finns olika kunskapssyner. Dagens gäster är Joakim Wendell och Ylva Sjöstrand. Programledare är Anna Hedman.

INFORÖST 2: [00:00:38]: Praktisknära skolforskning, vad är det?

INFORÖST 3: [00:00:42]: Vad finns det för forskning inom just ditt ämne?

INFORÖST 4: [00:00:46]: Undervisning på vetenskaplig grund, hur gör vi?

ANNA: [00:00:50]: Hej och välkomna till Skolforskningspodden där vi idag ska prata om hur man kan främja elevers historiska förståelse och även såklart diskutera några utmaningar. Vi kommer att utgå från den systematiska översikten *Historisk förståelse – undervisning i historia på högstadiet och i gymnasieskolan*, som vi publicerade hösten 2023, alltså för ungefär ett halvår sedan. Dagens gäster har båda varit med i arbetet med den här översikten. Välkomna Ylva Sjöstrand och Joakim Wendell. Har ni lust att berätta vilka ni är och även vilka roller ni har haft i arbetet med den här översikten?

YLVA: [00:01:37]: Ja, jag kan börja då. Jag heter Ylva Sjöstrand som sagt och jag är lärare i samhällskunskap och historia på Nacka gymnasium. Och jag har en bakgrund också som forskare i historia och i ekonomisk historia. Och min roll har varit att jag har granskat själva rapporten i slutskedet ur ett lärarperspektiv.

ANNA: [00:01:59]: Och Joakim, vem är du?

YLVA: [00:02:01]: Ja, vem är jag? Joakim Wendell heter jag. Jag arbetar som lärare i historia och svenska vid Åsö vuxengymnasium i Stockholm och jag är också doktor i historiedidaktik med anknytning till Karlstads universitet och det är i den rollen som jag varit extern forskare som det kallas och varit med och tagit fram den här systematiska översikten om historisk förståelse. Så jag har varit med i hela den processen från början till slut.

ANNA: [00:02:40]: Varmt välkomna. Då går vi väl rakt på sak tycker jag. I den här översikten skriver ni om att historisk förståelse, det handlar inte primärt om innehållet i historiska kunskaper, det som kallas då för referenskunskaper, utan snarare om en förmåga att analysera den här typen av kunskaper. Och Joakim, det här är ju inte helt självklart. Jag

undrar, skulle du kunna berätta lite mer om det här?

JOAKIM: [00:03:08]: Ja, jag kan ju börja där bara med att se ifall jag kan reda ut det här någorlunda. Men den här åtskillnaden, det är en ganska historievetenskaplig ståndpunkt. Att de här historiska fakta eller referenskunskaperna, årtal, händelser, personer, för att de ska betyda någonting så behöver de ingå i ett sammanhang. Det är då de blir betydelsefulla och då kan vi börja tala om att man uppnår någon form av historisk förståelse. Om man ska försöka konkretisera det här så tar vi som exempel att första världskriget bröt ut 1914. Att bara känna till det, det är ganska, jaha. Utan ska man faktiskt uppvisa någon form av förståelse runt den här historiska händelsen som vi kallar för första världskriget, då behöver man kunna ställa frågor runt det här stycket fakta och kanske i någon mån också besvara dessa frågor. Det kan till exempel handla om, jaha, men varför blev det ett stort krig 1914? Hur gick hela den processen till? Men det kan också handla om, ja, vad innebar det här krigsutbrottet för de människor som levde under den här tiden och upplevde detta?

ANNA: [00:04:25]: Om jag har förstått det rätt, så när ni inledde det här arbetet så hade ni som utgångspunkt att översikten skulle handla om historisk empati, det vill säga då förmågan att inta någon annans perspektiv, att försöka förstå människor i det förflutna utifrån deras historiska villkor. Men det hade kanske blivit lite väl snävt, så i stället så valde ni då den här bredare ansatsen, historisk förståelse.

JOAKIM: [00:04:52]: Ja, och när man då går över till det bredare begreppet, då finns det betydligt fler olika sätt att begripliggöra historien genom än bara historisk empati. Och i den här positioneringen så var ju då vår projektledare Alf Sjöblom det, han spelade en avgörande roll i detta. Och ett viktigt skäl som jag personligen tycker faktiskt har lyckats var att göra den här översikten än mer användbar än för faktiskt verksamma lärare.

YLVA: [00:05:22]: Jag tycker ju att den är verkligen användbar för verksamma lärare. Och det här begreppet historisk förståelse, det finns ju inte med någonstans, vad jag har hittat i alla fall, i läroplan eller i kommentarsmaterial och så där. Men i och med att det knyter samman så mycket av det man faktiskt gör i skolämnet historia så är det ett väldigt bra begrepp. Man önskar att det skulle knytas in i läroplanen.

JOAKIM: [00:05:47]: Du har helt rätt, själva termen finns inte uttryckt i kursplanerna. Däremot så finns det ett antal olika förståelser som skrivs fram av Skolverket. Och det här är något slags försök att liksom, ja men titta, det finns en massa olika förståelser. Vi kan sammanfatta det till det här huvudbegreppet, historisk förståelse. Det var lite så vi tänkte.

YLVA: [00:06:09]: Det kan man nästan knyta till en sak som är återkommande i er rapport också. Det här att ta upp begrepp och att tydliggöra och använda sig av begrepp. Det är ju även viktigt för en lärare för att veta vad man håller på med. På det sättet är det här som ett paraplybegrepp för alla de här andra sakerna man gör i historieämnet. Det är ett jättebra begrepp.

- ANNA: [00:06:30]: Ylva, hur kan man jobba med sådana här historiska frågor för att engagera elever och såklart då i slutändan även främja deras historiska förståelse?
- YLVA: [00:06:43]: Som Joakim sa, de här historiska referenskunskaperna, de blir ju på något sätt lite meningslösa om de inte sätts i ett sammanhang eller i en kontext av historisk förståelse. Jag brukar prata med mina elever om att det är toppen, liksom att man kan massa historiska fakta, kan årtal och personer och de kan sväva lite fritt i rymden. Det är jättebra att man har det för då har man någonting att hänga upp sin kunskap på. Sen är det dessutom lysande om man ska spela olika frågespel eller bara visa sig på styva linan i en middagskonversation. Men i annat fall så är det lite meningslöst om man inte har den historiska förståelsen. Och jag tänker så här att man kan använda historiska frågor för att liksom bena ut den historiska kontexten. Om man börjar liksom i frågan istället för att börja att man berättade hur det låg till så kan man nästan ställa frågan först om man knyter an då till det som Joakim sa klassiskt, om man pratar om första världskriget så kan man ju ställa frågan, vad var det som ledde fram till första världskriget? Och låta eleverna vara delaktiga och vara med på att nysta ut och reda ut i den här frågan. Om man gör det så kan man också arbeta med underfrågor. Eller någon slags stödfrågor kan man säga som ännu mer hjälper eleverna till att få en bredare historisk förståelse och också koppla till begrepp. Om man säger så här, varför blev det krig 1914? Men då utvecklar man det med stödfrågor som, vad fanns det för bakomliggande orsaker eller vilka strukturer påverkade att det blev krig 1914? Vilka aktörer var det som var inblandade när kriget bröt ut? Och då får man ju in väldigt, väldigt mycket av det som är historisk förståelse genom att man arbetar med en fråga och låta eleverna ha frågan som ingång när de till exempel läser läroboken eller när de hör på en genomgång som jag sedan har. Och då blir de ju mer engagerade i att själva utforma ett svar och så kan man som lärare hela tiden stödja upp och påminna om de här olika analytiska begreppen, till exempel aktör och struktur, bakomliggande orsaker. Och rapporten visar ju också att det är väldigt viktigt att man har den här klassrumdialogen när det gäller historiska förklaringar. Och där behöver läraren komma in och hjälpa till att stabilisera innehållet, det är ju uttrycket som ni använder, när man som lärare hjälper till att tydliggöra elevernas resonemang och ser till att de är på banan på något sätt och att de har förstått rätt. Och det kan man göra i en klassrumssituation. Och just också då explicit använda begrepp.
- JOAKIM: [00:09:28]: Precis det här du var inne på med stabilisering av innehållet, det är något som vi verkligen försöker understryka. Vi ser väldigt tydligt genomgående i den forskning som är gjord på undervisning hur central lärarens roll är. Det här är lite olika hur man väljer att lägga upp ett moment i vilken undervisning som helst. Ibland kanske läraren är mer synlig men även om man gör någonting, att nu ska eleverna jobba i grupper och processa med saker och ting så är det väldigt tydligt att det här, för att det ska funka, bygger på aktiv planering och strukturering av läraren och att läraren aktivt intervenerar när man lägger märke till att nu behöver eleverna stöd. Läraren har en oerhört viktig roll i detta.
- YLVA: [00:10:19]: Jo, man skulle kunna misstolka det, om man säger att vi jobbar med

historiska frågor för att engagera eleverna. Då skulle man kunna tolka det som att det man ska göra är att slänga ut en fråga och sen ska eleverna på egen hand söka sig fram på nätet för att hitta svaren. Och det är ju inte alls det som ni i er rapport förespråkar på något sätt utan det är ju snarare just det här att man kanske börjar med det som en ingång, men sen vad det är för ett material och hur man arbetar kan ju vara ganska styrt. Och precis som du säger Joakim, så trycker ni kontinuerligt på det här med lärarens viktiga roll. För det är ju svårt för elever att göra det här.

JOAKIM: [00:11:01]: Jag tycker Ylva beskriver det här väldigt väl, hur man kan operationalisera ett moment och försöka göra det tillgängligt för eleverna och engagerande. Det är ju tänkbart att man som lärare kan lyssna på detta och tänka, men oj, det där blir ju jättestort och jag har ju inte tiden för det. Det finns ju den här klassiska med, hur ska vi få in det centrala innehållet och representera det rimligt? Det är ju viktigt att vi har den största respekt för lärare och deras arbetssituation och där är det också viktigt att komma ihåg som lärare att man behöver ju naturligtvis fundera på, var kan jag göra detta? Kan jag liksom identifiera vissa moment som här passar det att göra på det sättet och gå lite djupare för att komma åt processandet som kan leda fram till en större historisk förståelse?

YLVA: [00:11:51]: Absolut, jag håller helt med dig. Både stoffträngseln och läraryrkets ganska pressade situation överhuvudtaget. Men man kanske heller inte behöver tänka sig att det är så himla genomgripande att till exempel använda historiska frågor. Du kan ju snarare ha det som en ingång. Sen kan du ju faktiskt använda läroboken, bara.

INFORÖST 5: [00:12:13]: Du lyssnar på Skolforskningspodden, där undervisning och forskning möts.

ANNA: [00:12:19]: Ylva, du pratade ju lite om det här med aktörer och strukturer och hur eleverna tänker med det och i översikten så skriver ni, Joakim, om att det är liksom den här individförklaringar som präglar elevernas förståelse av historien och att det är förståeligt att det blir enklare att sätta saker och ting i ett samband, man kan knyta dem till personer, men att det ändå behöver finnas en balans mellan aktörer och struktur och att även strukturerna behöver lyftas fram i undervisningen. Har du lust att berätta lite mer om det här?

JOAKIM: [00:12:54]: Ja, det här är ju ett väldigt spännande men också ganska komplicerat område. Och någonting som går att se i forskningen är att elever tenderar att förstå historien utifrån personer och det här kan till och med bli det som kallas för personifieringar. Att man helt enkelt gör om sånt som kanske inte egentligen är personer till någonting som liknar personer. Och det här är ganska förståeligt. Det finns någon progression här. Man kan se att det här är tydligare i lägre åldrar. Och det här är naturligtvis någonting som eleverna behöver hjälp att utveckla och nyansera. Och här spelar då återigen läraren men även läromedlet en viktigare roll i att införa mer strukturella perspektiv när man tar fasta på exempelvis ekonomiska eller kulturella förhållanden. För det här är ju någonting som finns ju i media, i nyhetsrapportering och ofta blir det så här i läromedel

också, att man måste korta ner saker och ting. Och då blir det gärna att, ja, Tyskland invaderade Frankrike. Men vad är egentligen Tyskland här? Det var väl den tyska militären i någon mening som invaderade Frankrike. Eller att Tyskland förklarade krig på Polen i samband med andra världskriget. Ja, det var väl ytterst Hitler som utfärdade den krigsförklaringen. Det blir ju sådana här förenklingar, men det kan ju leda till att man får en ganska onyanserad förståelse. Och då kommer vi över till läromedlens roll att förmedla en mer nyanserad förståelse av sådana här förhållanden. Och här finns det studier som visar att ibland så kan det här, det kan bli så olika förhållningssätt för läraren utgår från en mer strukturell förståelse av historien, eleverna från en mer aktörsbaserad. Så ibland kan det finnas en risk att man talar förbi varandra. Kanske särskilt då att det här som är mer komplext och abstrakt i de strukturella perspektiven går över elevernas huvuden. Då uppstår ju naturligtvis ingen utvecklad historisk förståelse.

Här är det också viktigt att lägga märke till att i forskningen finns det flera exempel på hur lärare i klassrumdialogen jobbar aktivt med att överföra eller omvandla det här lite mer abstrakta perspektivet till något som blir mer begripligt för eleverna. Försöka konkretisera men också nyansera och problematisera sådana här aktörsförklaringar för att lärare och elever ska kunna mötas. Och därmed så stärker ju då läraren elevernas förståelse genom att göra den mer nyanserad. Ofta i forskningen beskrivs det här som att man uppnår en slags kompromiss i klassrumdialogen runt olika historiska fenomen.

YLVA: [00:15:55]: Jag har ju då inte varit lärare i hundra miljoner år utan var ju forskare från början. Och dessutom i ekonomisk historia som är ett ämne som verkligen handlar om strukturer och nästan inte alls om aktörer. Och det här är väl någonting av det som jag främst har fått en sån här aha-upplevelse när jag har läst elevers provsvar eller uppgifter de har gjort, att de just gör det här hela tiden. De läser in aktörer även om jag inte ... Jag är då en lärare som, i alla fall i början av min lärargärning, knappt pratade om aktörer överhuvudtaget för att jag själv hade den här mer strukturella förståelsen av vad det är som driver historien. Så där har jag verkligen fått tänka till. Jag tror ju inte heller att lösningen är att man dunkar in de här strukturerna. För att om det leder då bara till att eleverna ändå omformar detta till aktörer så har man ju inte vunnit någonting. Jag tror snarare att sättet är att växla mellan de här två perspektiven. Det tycker jag också framkommer som det bästa sättet i rapporten. Man kan ju utgå från en aktör och sen se, ja men vad är det då för strukturer som driver den här eller påverkar den här aktören? Vad är det för strukturer som påverkar Gavrilo Princip att avlossa skotten i Sarajevo, för att gå tillbaka till första världskriget där? Det gör han ju inte i ett vakuum liksom. Och då tror jag att eleverna också bättre förstår strukturer.

JOAKIM: [00:17:29]: Jag tänker att det här är en jätteviktig poäng som du gör. Alltså kopplingen, eller ska vi säga samverkan mellan strukturer och aktörer. Det är det som i slutet när man vill komma åt. Blir allting bara strukturellt så blir det nog väldigt svårbegripligt. Och det är ju inte heller en nyanserad bild av historien.

- YLVA: [00:17:51]: Nej, det är växelverkande som gör ganska mycket av förståelsen. Och som du nämnde, ordet nyanserad, som finns i betygskriterierna, och det här är ju just ett typiskt sätt där en elev kan visa på en nyanserad förståelse av ett förlopp, att de både tar upp aktörer och strukturer och visar hur de här kan hänga samman. Det är ju också, tänker jag, en poäng i att vi som människor kan se på oss själva och vår tid. Alltså att en aktör eller jag själv är påverkad av strukturer och samverkar med strukturer. På det sättet så närmar det sig också andra delar av skolämnets historias poäng eller vad man ska säga, att man även ska någonstans förstå sig själv i sin tid med historien bakom sig.
- ANNA: [00:18:41]: En annan grej som ni tar upp i den här översikten och lyfter betydelsen av det är det här med olika typer av kunskapssyn och elevernas kunskapssyn men även såklart att lärarens kunskapssyn påverkar eleverna och påverkar undervisningen. Och ni pratar om det här som tre olika grader kan man väl säga. Den absoluta, den relativa och den värderande kunskapssynen. Och hur skiljer de sig åt och hur kan det växa fram?
- JOAKIM: [00:19:21]: När forskare har tittat på hur elever förstår historiska källor så det är därifrån de här olika kunskapssynerna kommer. Då finns en grundposition som vi då kallar för den absoluta synen. Och det är egentligen en syn på att det man får reda på av en historisk källa, det är information av ungefär samma karaktär som man får i till exempel läroboken. Det här blir ju väldigt knepigt utifrån just kunskapssynsperspektiv för hela grejen med historiska källor är att de är så att säga råmaterialet. Och det är först efter att man faktiskt har tolkat vad det här som står i källorna betyder, det är då man kanske kan producera någon form av det vi kan kalla för historisk fakta. Ett sätt att försöka komma åt då detta, det är ju ganska vanligt att man då tar fram i undervisningen två olika källor om samma händelse. Här ska ju eleverna uppfatta från de här två olika källorna som har olika syn på samma händelse att här kommer in olika perspektiv och synvinklar och sådant så de går inte bara att köpa som information rakt av. Men det som kan hända då det är ju då att eleverna snarare går över i det som vi kallar för en relativ kunskapssyn och det är ju då tanken att ja men egentligen så vet vi ingenting om det som har hänt förut utan det är ju bara personliga åsikter. Så ytterst så blir det en relativistisk eller till och med kunskapsskeptisk position. Och det stämmer ju inte heller. Vi kan faktiskt veta någonting om det förflutna utifrån källorna. Men det som behövs är just det som vi kallar för den värderande kunskapssynen. Om vi har två källor som säger olika saker, hur kan vi avgöra vilken av dem som är mer tillförlitlig? Går det att få dem att stämma överens någorlunda? Källkritisk hantering eller källtolkning då. Och här det bygger ju också på den viktiga insikten att alla källor inte alltid är lika mycket värda utan att de behöver ju värderas i relation till vilken historisk fråga är det som vi söker svar på. Det är ju det som är målet på något sätt, att eleverna ska i alla fall börja närma sig den här värderande kunskapssynen. Någonting som vi då trycker på i översikten är att kanske det går att börja ta sig mer direkt mot den värderande kunskapssynen. Att börja få in ett källtolkande arbete utan att behöva hamna i den relativa kunskapssynen emellan.

- YLVA: [00:22:21]: Men, Joakim, får jag bara flika in där. För att även om den forskning som är gjord kring det här just har sin utgångspunkt från hur man arbetar med källor, man kan väl ändå säga att den här kunskapssynen kan du ha oavsett om du direkt arbetar med källorna eller inte. Att det finns den positioneringen och att det finns bara ett rätt eller ingenting är egentligen mer rätt än någonting annat. Och sen så den värderande, det finns det som är mer eller mindre rätt. Och det kan du ju ha så att säga även om du inte direkt arbetar med en källa men den tydliga forskningen som har gjorts handlar just om hur man förhåller sig till källor.
- JOAKIM: [00:22:57]: Du har helt rätt i det naturligtvis, det är där det blir synligt i forskningen men det går ju att ana i andra sammanhang också.
- YLVA: [00:23:10]: Jag tänkte på det som Joakim sa, att det är viktigt att man som lärare kanske tar sig en funderare på både om man faktiskt innehar en specifik kunskapssyn eller om det kanske är så att man ger uttryck för en viss kunskapssyn i vissa sammanhang. Som sagt, att man blir medveten om hur man arbetar och vad det är man trycker på. För jag tror nämligen inte heller alltid att det är så att man som lärare lägger upp undervisningen utifrån en faktisk kunskapssyn som absolut till exempel. Utan det kanske är så att man i vissa sammanhang så tycker man att det är andra aspekter som väger tyngre. Som Joakim, som du tog upp där, om man har två stycken källor som visar två olika saker, då är det det man vill påvisa i ett visst undervisningssammanhang. Och då kan man riskera att vara i den relativa men det viktiga är ju på något sätt att man i slutändan ser till att de får med sig den värderande kunskapssynen. Men det kan man liksom inte göra om man inte har gjort sig medveten om att det finns de här tre kategorierna. Och även så som det också står i rapporten, att lärarens undervisning påverkar ju eleverna i jättestor grad. Så tar ju eleverna den kunskapssyn som läraren ger uttryck för. Så det som är det viktiga där är att vara medveten om vad man gör och varför. Och vad målet är. Och att målet är den här värderande kunskapssynen. Och på det sättet så är ju den här översikten, den är ju så himla bra. Om man tänker sig att man arbetar i ett ämneslag kring de här frågorna så lyfter man ju begreppen, man gör kanske lite tydligt hur det är man jobbar och vart man vill och vart man är på väg.
- ANNA: [00:24:53]: Vilka avslutningsord. Joakim, Ylva, stort tack för att ni har varit med och pratat om historisk förståelse. Hej hej!
- Talare 4: [00:25:05]: Du har lyssnat på Skolforskningspodden – en podd där undervisning och forskning möts. Vi finns också på webben, skolforskningsportalen.se.